

Posseïts pel dimoni

La festa de Sant Antoni des de la música rave i trance

Francesc Alemany Sureda

Universitat de Barcelona

Ressenya de l'obra de Bàrbara Duran Bordoy *Posseïts pel dimoni. La festa de Sant Antoni des de la música rave i trance* (2017). Palma: Leonard Muntaner.

Certament, i així mateix ens ho indica el títol, qualsevol aproximació investigadora a la festa de Sant Antoni que avui celebrem els mallorquins queda gairebé immediatament eclipsada pel dimoni. Més enllà de les simpaties estètiques o ideològiques que hom hi pot tenir, la figura ha esdevingut referència obligada per mor del protagonisme dominant que ha adquirit entre les representacions i entre les pràctiques socials que solem classificar dins aquest marc tan fràgil —imprevisible, capitalitzable— de la cultura popular tradicional, recuperades i reinventades als escenaris posteriors a l'obertura de la transacció controlada vers la demo-

cràcia (la *Transició*, en diuen encara alguns llibres). Ara per ara, el dimoni és talment un emblema, amb significats que abasten processos de construcció i de solidificació identitàries arreu de l'illa i que s'insereixen, és clar, en el marc cultural català.

D'altra banda, també és cert que l'actual festeig santantonier a Mallorca reuneix molts altres elements comunitaris fonamentals més enllà de la imatgeria dimoniera (música, gastronomia, dansa, etc.) que igualment defugen qualsevol miratge de pura tradicionalitat —per a qui l'entén com quelcom immutable, que es manté tal com la realitzaven els nostres avantpassats de principis del segle passat— a causa, entre altres factors, de la participació massiva dels joves. Tot i això, fins fa poc els especialistes encara han pretès estudiar la festa a partir d'una perspectiva que premiava o bé la melancolia o bé l'essencialisme.

Com si la celebració d'avui dia fos poc més que una romanalla buida de significats socials o com si servés el mateix sentit que pogué tenir a la Mallorca rural d'antany o en aquells temps mítics i arquetípics que alguns s'encaparroten a definir com a *ancestrals*. Unes línies interpretatives que la revisió de les noves fornades —per exemple, autors com Antoni Vives o Francesc Vicens— ha superat, segurament partint de l'esbós que inicià Gabriel Janer a *Mallorca. Els dimonis de l'illa* (1989) fa gairebé trenta anys. És precisament en aquest punt d'inflexió que vull contextualitzar l'estudi *Posseïts pel dimoni. La festa de Sant Antoni des de la música rave i trance* (2017).

L'autora, Bàrbara Duran Bordoy (Manacor, 1963), és música, professora d'institut i, fins que les retallades imposades al sector cultural ho impediren, ensenyà pedagogia i musicologia al Conservatori Superior de Música de les Illes Balears. Abans de la docència, es formà específicament en Història de la Música, amb un interès especial envers la transmissió musical de tradició oral —les tonades populars— i la relació amb l'estructura social en què es produeix (com a l'obra anterior, *Voleu sales? Pervivència i recuperació del cant de salers i quintos al Llevant, Migjorn i Pla de Mallorca*, de l'any 2015). Al llibre que aquí m'ocupa, que publicà l'editorial Leonard Muntaner a principis d'enguany, Duran aprofita el bagatge intel·lectual i l'experiència vital —tant la musical com la festiva— per realitzar una investigació que, com els santantoniers i com els *ravers* de qui ens parla, transita entre universos

Festa, música i joventut santantoniera a Manacor (2016). ANTONI RIERA VIVES, CENT PER CENT

de sentit diferents que, tot i això, es necessiten. Interdisciplinària, si així ho voleu.

Alhora que recorre al món de l'etnomusicologia de la mà de Jean Rouget —íntimament relacionat amb mestres com C. Lévi-Strauss o Michel Leiris—, l'autora s'aproxima a consciència a la psicologia transpersonal de Stanislav Grof. Una projecció teòrica que, no ho hem d'oblidar, deu molt més que el seu nom al concepte de *transpersonalitat* que introduí el filòsof i psicòleg William James al clàssic *The Varieties of Religious Experiences* (1902), que tant ha influït, des del pragmatisme, la genealogia de l'antropologia religiosa. Nogensmenys, fou l'estatunidenc qui s'aventurà a afirmar que, quan funcionen —si són un guió útil per a l'acció, si s'adeqüen a la realitat—, les idees religioses responen a categories de veritat (James, 1994: 238-244).

I tot i el risc teòric que amenaça l'obra de caure en explicacions psicologistes, la mixtura dona llum a una solució clarament antropològica que, a despit de no ésser-ne la pretensió inicial, s'assimila als bons treballs etnogràfics que es preocupen d'estudiar els processos rituals i la vehiculació d'allò sagrat (que en paraules de Duran apareix sota la denominació, discutible, d'*espiritual*). De fet, al llarg de les setanta-nou pàgines del llibre, no hi trobem a faltar ni l'experiència a pell viva ni l'entrevista que autoritzen el treball de camp de qualsevol antropòleg.

Amb tals fonaments, i a través d'un estil clar i directe, *Posseïts pel dimoni...* es planteja concretament «l'estudi d'un paral·lelisme entre la festa de Sant Antoni i les raves (*festes també de participació col·lectiva on la música és un dels elements essencials*), investigar com la música (*eix comú*) condueix a fer experimentar un sentiment de transcendència dins d'un marc de participació col·lectiva» (Duran, 2017: 28). La referència

a la possessió que enceta el títol, doncs, sobrepasa qualsevol interès central en la representació del dimoni i es dirigeix a la pràctica col·lectiva mitjançant l'anàlisi social no només dels factors musicals, sinó també de la dansa, del moviment, del fet comunitari i de la ingestió d'elements alteradors de la consciència.

Tot i que Duran no realitza cap investigació enfocada directament als fenòmens de possessió, ni així ho pretén, amb la metàfora, brillantment agosarada, ens demostra que intueix des de la primera pàgina (en què sorprèn amb un relat breu, una introducció

viscuda) que en els moments àlgids dels rituals —excepte els que són més extàtics— «les onades d'una massa enfervorida van i vénen, tots cantant alhora, l'espai personal inexistent; just un espai comunal, els alens envaïts, el mateix bategar d'un sol cor, una criatura de cent, mil caps» (ibídem: 12). Els protagonistes del llibre i les seves relacions habituals, tant per Sant Antoni com a les raves, transcendeixen, transiten a un estat efervescent col·lectiu que potencia les forces individuals i que els imbueix de sacralitat: «ja no és un simple individu qui parla, és un grup encarnat i personificat» (Durkheim, 1987: 228).

Bàrbara Duran Bordoy

Posseïts pel dimoni

La festa de Sant Antoni
des de la música rave i trance

LEONARD MUNTANER ■ EDITOR

Portada de l'obra *Posseïts pel dimoni. La festa de Sant Antoni des de la música rave i trance* (2017). LLORENÇ GRIS

Igualment, i de manera general, la reflexió de l'obra va més enllà dels contextos santantoniers i *ravers* i se situa en el pla de la humanitat, ja que l'autora ens recorda que «els humans, des de sempre, hem utilitzat la música com a portal per accedir a racons de la nostra ment que no podríem visitar d'altra manera» (Duran, 2017: 28). Recordem que Maurice Bloch, quan analitzà el paper del cant i de la música en l'articulació de l'autoritat i de l'operativitat ritual a partir d'una cerimònia de circumcisió dels merina de Madagascar, afirmà: «To engage in a song in this kind of ceremony implies one moment of will: taking a part, followed by a period where the linguistic action of the song is so passive that it is as though the singer were experiencing language from outside himself» (Bloch, 1989: 36).

Però si tornem al context de les *raves*, que al llibre prenen la consideració de fenòmens basats en el simple acte d'experimentar conjuntament —«més fascinació que significat, sensació més que sensibilitat conscient» (Duran, 2017: 49)— i no tant en el fet de pensar igual o de compartir posicions socials, és interessant que posem en relleu que l'autora hi explora la funció de la música des d'una òptica bipolar, fins i tot paradoxal. L'exposició compartida i repetida al *rave* i al *trance* pot afavorir una transcendència, un moviment evasiu, una reintegració de l'individual en el cos col·lectiu (com en l'exemple de la roda de bicicleta que proposà Marcel Mauss a l'*Esbós d'una teoria general de la màgia* o, més literàriament, J. Romain al poema *El teatre*), però alhora pot provocar un trànsit de fora cap a dins, «aquesta capacitat que té la música d'entrar dins el nostre interior de manera totalment invasiva» (ibídem: 54). Un procés mental individual (*deep listening*, al llibre) que, tot i això, Duran té clar que és el resultat d'una construcció simbòlica que no podem deslligar de

l'estructura social i del marc cultural en què es produeix.

Amb tot, els dos trànsits que la música guia es dirigeixen allà mateix, «a crear una mena d'identitat que els ofereix una manera alternativa de «ser», de construir i conduir la pròpia existència» (ibídem: 39). A la integració, a la combustió comunitària, a aquells espais socials que Michel Maffesoli intueix com a *confins de vacuïtat*, «crisoles donde el misterio de la conjunción con la alteridad puede, de manera alquímica, operarse» (Maffesoli, 2005: 131-132). De fet, l'anàlisi de *Posseïts pel dimoni...* no s'allunya gaire del que el sociòleg francès digué sobre les *raves*: «el éxtasis suscitado por la música, el trance de los cuerpos, el utilitarismo de ciertos “productos” ilícitos, todo contribuye a la constitución de un cuerpo colectivo, el de un Yo global, que integra los aspectos que la civilización ordinaria se ha dedicado a ocultar» (ibídem: 132). Per tant, quan al llarg del llibre Bàrbara Duran compara l'univers de les *raves* i de la música *trance* amb el món dels santantoniers (d'Artà, de sa Pobla, de Manacor, de Mallorca), bàsicament ens recorda la importància, i la necessitat, de l'estat col·lectiu natural de l'ésser humà.

Finalment, un cop que he contextualitzat l'obra i que he reflexionat entorn dels aspectes que li són centrals, cal reconèixer que la comprensió de la festa de Sant Antoni d'avui que s'hi presenta, com un escenari en part sanador, que dissol fronteres entre l'ésser individual i la comunitat i que ens dona la il·lusió de perdurar (Duran, 2017: 71), n'és una visió tan particular com adequada. A més, se situa en el bon camí vers l'estudi crític de la cultura popular dels mallorquins i en la línia que hauríem de considerar i de debatre els que volem fer de la pràctica antropològica a Mallorca quelcom seriós, amb significació social, més enllà d'usos exotitzants i superficials de la disciplina.

L'actitud de Bàrbara Duran resulta, en primer lloc, teòricament crítica («*L'expressió “ritu ancestral” és molt bonica, però una mica buida*», ibídem: 15); després, mentalment reflexiva quan qüestiona l'essència festiva i què cal protegir i com fer-ho per no encadenar la vitalitat, la joventut popular, de la cultura, i en darrera instància, però no menys important, políticament compromesa i valenta quan ens adverteix, com qui recorda una amenaça recent contra la qual mai no hauríem d'abaijar la guàrdia, que «fins i tot aquells pobles que creuen haver assolit un respecte clar per la seva manera de viure i per la seva llengua, es poden aixecar el matí següent a unes eleccions amb un govern que pot decidir treballar sistemàticament per exterminar qualsevol mostra de riquesa cultural del seus propis habitants» (ibídem: 16). ■

BIBLIOGRAFIA

- **Bloch, M.** (1989) «Symbols, song, dance and features of articulation: Is religion an extreme form of traditional authority». A: **Bloch, M.** (ed.). *Ritual, History and Power. Selected Papers in Anthropology*, p. 19-45. Oxford: Berg Publishers.
- **Duran, B.** (2017) *Posseïts pel dimoni. La festa de Sant Antoni des de la música rave i trance*. Palma: Lleonard Muntaner.
- **Durkheim, E.** (1987) *Les formes elementals de la vida religiosa: el sistema totèmic a Austràlia*. Barcelona: Edicions 62.
- **James, W.** (1994) *Las variedades de la experiencia religiosa*. Madrid: Ediciones Península. Versió castellana de J. F. Yvars.
- **Maffesoli, M.** (2005) *La tajada del diablo: compendio de subversión posmoderna*. Mèxic D. F.: Siglo XXI.